

**АСПЕКТИ НА СТОПАНСКАТА КРИЗА В БЪЛГАРСКИТЕ ЗЕМИ
ПРЕЗ 50-ТЕ И 60-ТЕ ГОДИНИ НА XIX В. СПОРЕД ДАННИ
ОТ АРХИВА НА СВИЩОВСКИТЕ ПРЕДПРИЕМАЧИ БРАТЯ КРЪСТИЧ**

Ивайло НАЙДЕНОВ

Abstract: *The proposed paper is based on the mercantile letters sent from and to Dimitër, Petar and Aleko Krastich from the town of Svishtov during the 1850-s and 1860-s. The main aim is to reveal important details related to the economic crisis in Ottoman Bulgaria on the eve, and especially during and after the Crimean War (1853-1856). On the other hand, it is interesting to reveal the measures/strategies of the Bulgarian entrepreneurs (in particular Krastich brothers) to overcome the negative tendencies in the economic life of the Ottoman Empire. Such case-studies may give us additional clues about the essence of entrepreneurship during the Bulgarian National Revival period.*

Key words: *Bulgarian National Revival period, Svishtov, economic crisis, Krastich brothers, entrepreneurial activities.*

JEL: 73, 83, 93

В Българския исторически архив на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ (БИА-НБКМ) се съхраняват ценни материали, свързани с историята на българските земи през XIX в. Сред тях трябва да се посочат личните фондове на изтъкнати дейци от възрожденската епоха, които предоставят отлична възможност за изследване на редица стопанско-исторически въпроси (вж. напр. Vasileva, 2019).

В своя текст ще съсредоточа вниманието си върху данните, които се откриват в кореспонденцията, изпращана от и до братя Димитър, Петър и Алеко Кръстич от Свищов в периода 50-те - 60-те години на XIX в.¹ (За братя Кръстич вж. още: Stefanova, 1985; Shkodreva, 1993; Goranchev, 2018, pp. 149-150, 189-192; 250-253; Naydenov, 2019b). В писмата, писани от тримата братя, както и в тези, адресирани до тях от различни контрагенти, се натъкваме на любопитни сведе-

¹ Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ – Български исторически архив, ф. 170 Димитър Ангелович (Ангелов) Кръстич и братя Петър и Алеко Кръстич, П В 3307-5046.

ния, касаещи кризисните моменти в стопанския живот. От друга страна наличната документация хвърля светлина върху въпроса как предприемачите братя Кръстич реагират на шоките ситуации.

Фамилията Кръстич произхожда от дунавското селище Свищов, което се отличава със своето бурно социално-икономическо и обществено развитие през Възраждането. (Drumeva, 2018, pp. 40-116; Tacheva-Boumbarova, 2002). Глава на семейството е Ангел Кръстич, който се предполага, че е бил търговец и побуден човек, а майката Хрисанта е определяна като оправна жена, която умело се справяла с ръководенето на стопанските дела на семейството и с отглеждането и възпитанието на своите деца² (Hristov, 1976, pp. 254-255). Освен трима сина те имали и две дъщери – Уцка и Елена³. В такова семейство са родени Димитър, Петър и Алеко. Те получили образование, което им е било от полза по-късно, занимавайки се с търговия. И тримата учили гръцки, италиански и влашки езици, което им помогнало да контактуват със своите контрагенти. Освен това съчетали формалното образование със стажуване при видни търговци, за да приложат и надградят онова, което са усвоили на училищната скамейка. С други думи казано те са представители на следващото, по-образовано поколение предприемачи от епохата на Възраждането, което владее чужди езици, ползва двустранно счетоводство и пр. (Naydenov, 2019b; Naydenov, 2019a, pp. 139-141, 143-144; Roussev, 2015).

Разполагайки с такива ценни активи като подходящо образование и практически опит, братя Димитър и Петър основали своя търговска къща под наименование „Братя А. Кръстич“ през пролетта на 1858 г. Тя се занимавала с вноса и износа на различни стоки като ром, кюселе, кафе, захар, лимони, сол, стипца, смола, гвоздеи, прежда, червиш, бубено семе, пашкули, зърнени храни и пр.⁴ (вж. също: Stefanova, 1985; 1989; 1993; Naydenov, 2019b). Вероятно съдружието функционирало до 1864 г. Някои податки в кореспонденцията ме карат да смятам, че през 1864 г. (или малко по-късно) съдружието е преустановено, което налага именно тази година като важен водораздел в дейността на братя Кръстич⁵. В периода след 1864 г. Димитър Кръстич продължил да се занимава с търговия самостоятелно⁶.

² Вж. по всички тези въпроси: НБКМ-БИА, ф. 170 Димитър Ангелович (Ангелов) Кръстич и братя Петър и Алеко Кръстич, II В 3307-3513.

³ Пак там.

⁴ Пак там, II В 3307-3513.

⁵ Вж. НБКМ-БИА, ф. 170 Димитър Ангелович (Ангелов) Кръстич и братя Петър и Алеко Кръстич, II В 4820.

⁶ Пак там, II В 4786-4924.

Както е видно от посочените хронологични ориентири, братя Кръстич живеят и работят във времена, наситени с политически събития, които рефлектират върху стопанския живот в Османската империя. В случая имам предвид най-вече Кримската война (1853 – 1856). Периодът в навечерието на военните действия и особено по време и след тях, е твърде важен за стопанските процеси в нея и българските земи в частност. В тези кризисни години както изтъкнатите дейци на възрожденския стопански елит, така и по-дребни предприемачи, съумяват да извлекат изгода от военно-временната обстановка. Съществуват и редица негативни фактори (данъци, реквизиции болести и пр.), които изправят търговците пред трудности (вж. напр. Naydenov, 2017, pp. 185-188 и цит. там извори и литература). Задълбочаващата се стопанска криза в империята и Европа, води до нестабилност на турската лира. Забелязва се свиване на стокообмена, а търговците трудно намират кредит. Основният проблем при отпускането на кредит чрез полици е размерът на лихвения (сконтовия) процент. В Османската империя той е по-висок, отколкото в европейските страни. Освен това в самата империя височината на лихвения процент е различна в отделните ѝ райони. От съществена значимост е влиянието на Кримската война и придружаващата я „сребърна болест“ (т.е. недостиг на пълноценни парични знаци), които налагат своя отпечатък върху височината на лихвения процент (Коеп, 1976, pp. 66-67; Drumeva, 2016, pp. 264-265).

Какво ни „казват“ писмата, запазени в архива на братя Кръстич? През пролетта на 1853 г. пазарът в Свищов се намира в застой⁷, което може би е податка за задаващите се по-сериозни икономически и финансови проблеми. Няколко месеца по-късно трудностите са налице. В няколко писма от лятото и есента на 1853 г. Иван Атанасович от Калафат пише на Димитър Кръстич за финансовите затруднения, които изпитва във връзка с това, че не може да събере пари, раздадени на контрагенти. В кореспонденцията става дума също за добрите възможности за продажба на царевича, но и за някои трудности – повишеното навло⁸ поради недостига на кораби⁹. През септември същата година цената на житото започнала да спада, а освен това имало недостиг на кораби и складове¹⁰. Ситуацията още повече се влошава през ноември същата година, когато И. Атанасович пише на Димитър Кръстич, че е избягал от Калафат, защото турците са влезли в града. „Приятелят“ на Д. Кръстич е бил принуден да остави доста жито

⁷ Пак там, II В 3512.

⁸ Такса за превоз на стоки по водни пътища.

⁹ НБКМ-БИА, ф. 170 Димитър Ангелович (Ангелов) Кръстич и братя Петър и Алеко Кръстич, II В 3517; II В 3523.

¹⁰ Пак там, II В 3525.

в посочения град¹¹. Три години по-късно майката на Димитър Хрисанта му пише, че курсът на монетите в Цариград е нестабилен – ту се покачва, ту спада¹².

Наличната документация подсказва, че първите години от функционирането на търговската къща „Братя А. Кръстич” са тежки за Димитър и Петър Кръстич. В началото на 1859 г. Петър споменава плачевното състояние на търговията, „защото продавачи много, а купувачи малко“¹³. Представителят на свищовската фамилия изразява надеждата си, че би било добре ако се намери място за брат му Алеко в някоя търговска къща в Цариград. Аргументът е, че от столицата на Османската империя могат да се поддържат бизнес контакти с „всякъде“¹⁴. В това средният син на Ангел Кръстич вижда добра възможност както за самия Алеко, така и за фирмата „Братя А. Кръстич“¹⁵. Малко по-късно (март 1859 г.) Алеко пише на Петър, че в Букурещ търговията също се намира в окаяно състояние, като ситуацията се влошава всеки ден. Алеко е принуден да работи при същия „господар“, защото обстоятелствата не позволяват да намери друго по-добро място¹⁶.

През лятото на 1859 г. ситуацията е не по-различна – пиацата (т.е. пазара) се намира в „състояние мъртво“. Все пак братя Димитър и Петър Кръстич молят своя партньор в Браила Ангелаки Канович да им предостави сведения за морската сол. Очевидно свищовци са видели в посочения артикул възможност за припечелване на някои друг грош. Малко по-късно в писмо до брат си Димитър (от септември 1859 г.) Алеко наемква за наличните трудности, споменавайки, че днешните „времена са почти общо зли“¹⁷. Според най-малкия син на Ангел Кръстич по това време кредит почти не съществува и не може да бъде свършена никаква работа¹⁸. Освен това Алеко споменава, че капиталът на Димитър е пострадал, но от това и следващите писма не става ясно за какви точно финансовите проблеми иде реч. Показателно е, че във време на несигурност Димитър като по-опитен и находчив търси подкрепата на обиграните и мощни предприемачи от Габрово Станчо Арнаудов и синът му Христо¹⁹. В края на следващата 1860 г. кризата все още създава доста трудности на братя Кръстич, поради което Алеко

¹¹ Пак там, II В 3526.

¹² Пак там, II В 3565.

¹³ Пак там, II В 3735.

¹⁴ Пак там.

¹⁵ Пак там.

¹⁶ Пак там, II В 3740.

¹⁷ Пак там, II В 3817.

¹⁸ Пак там.

¹⁹ Пак там.

изразява надеждата си търговията да се съвземе, „за да не страдат търговците“²⁰. По това време най-малкият син на Ангел Кръстич се намира в Истанбул, където работи за Христо Арнаудов. Очевидно в своята работа е имал възможността да контактува с редица български и чуждестранни търговци, защото добява „от Европа често често банкрути се чуват“²¹.

В писмата си, адресирани до братя Кръстич, Христо Арнаудов също изтъква, че състоянието на пиацата е окаяно, което затруднява търговията. Освен това не могат да се извадят и пари от вересии²². Габровският приятел на Кръстич засяга и темата за политическата обстановка – споменава за идването на Наполеон III и Горчаков в Истанбул. Посочва също придвижването на френската флотилия към Пирея, както и това че английската я следва²³ (вж. също: Shkodreva, 1993, р. 172). Тежко е и финансовото положение на Османската държава, която търси 20 милиарда, за да изплати дълговете си. С месеци не плаща на „службениците си“ и на „аскера“, което довежда до спад в покупателната способност на населението и влошава положението на пазара. Състоянието на Главната османска банка също е в неизвестност²⁴ (вж. също: Shkodreva, 1993, р. 172).

Ситуацията не е по-различна и през следващите години, когато отново в кореспонденцията присъстват сведения за това че цените на колониалните стоки са непостоянни²⁵, а пазарът се намира в „голямо смущение“ поради „монедното непостоянство“²⁶. Османското правителство извадило нови каймета (книжни пари) и разпространили 25 милиона в Истанбул²⁷. Така или иначе финансовите сътресения представляват „голямо злощастие“ за търговците²⁸. Последните са принудени, според Станчо Арнаудов, да внасят в Европа големи суми „против разни европейски стоки“²⁹.

Особено любопитни са сведенията, които предоставя дългогодишния партньор на Кръстич Ангелаки Канович през лятото на 1865 г. Освен обичайната информация за това че пазара се намира в „крайно бездействие“ поради липсата на кораби в Браила, присъстват данни за вредните последици от разпростране-

²⁰ Пак там, II В 4052.

²¹ Пак там.

²² Пак там, II В 3927.

²³ Пак там, II В 3927; 3931; 3933.

²⁴ Пак там, II В 3927.

²⁵ Пак там, II В 4238.

²⁶ Пак там, II В 4093; II В 4117.

²⁷ Пак там, II В 4093.

²⁸ Пак там.

²⁹ Пак там, II В 4180.

нието на холерата. А. Канович посочва, че болестта „уплаши твърде много хората и за това продажби не стават и цените се въздържават“³⁰. На практика посочените данни съвпадат с това, което знаем от възрожденския периодичен печат по отношение на хронологията на разпространение на болестта, засегнатият географски периметър и последиците от върлуването на епидемията (вж. Manolova-Nikolova, 2016, pp. 235-244).

Пред изброените проблеми били изправени редица български предприемачи, които разгърнали дейността си на север и на юг от Дунав. Търговската кореспонденция на видния свищовски предприемач Цвятко Радославов показва, че 1859 г. е особено трудна както за него самия, така и за всичките му партньори. Цв. Радославов прибегва до кредит, взет от влиятелния търговец Христо П. Тъпчилещов. Последният помага на Радославов да изплати няколко полици (Drumeva, 2016, p. 264). Станчо и Христо Арнаудови също подпомагат Цвятко Радославов през този тежък и за самите тях период (Drumeva, 2016, p. 265). Дори мощните търговци Евлоги и Христо Георгиеви изпитват трудности в търговските си дела, но все пак помагат на Цвятко Радославов (Drumeva, 2016, p. 266). В крайна сметка Цв. Радославов фалира през лятото на 1859 г., а малко покъсно възстановява дейността си в съдружие с богатия свищовски чифликчия Мехмед хаджи Алишоглу (Drumeva, 2016, pp. 266-272). От изброените примери проличава един от възможните начини за реакция срещу стопанската криза – чрез получаването на заем. Друга стратегия за преодоляване на наличните затруднения прилагат братя Георгиеви. Известно е, че Кримската война представлява водораздел в дейността им. По време и след нея те ограничават търговията с артикули, изнасяни от Българско (ориз, различни видове кожи, вълнени изделия и пр.) за сметка на търговската дейност, осъществявана с помощта на гръцки търговски къщи във Франция, Италия и Англия. Освен това, след 1856 г. те се преориентират към банкерски операции и мошиерска дейност, което още повече увеличава капиталите им (Paskaleva, 1966, pp. 63-73; Kontogeorgis, 2008, pp. 88-89; Glushkov, 2014, pp. 31-58). По-интересна е реакцията на сродника на Георгиеви Никола Тодоров Пулиев и неговите помощници, които продължават да търгуват по същия начин, както и преди 1856 г. – закупувайки и изнасяйки стоки от българските земи в Румъния. Неспособността им да се нагодят към новите условия води до тяхното маргинализиране в търговската къща „Пулиев-Георгиеви“ и свиване на търговската им дейност (Davidova, 2012-2013, p. 241; Naydenov, 2017, pp. 144-426).

³⁰ Пак там, II В 4790. Вж. също: II В 4791; II В 4793.

В този контекст любопитни са способите на братя Кръстич, чрез които успяват да отговорят на шоковата ситуация от 50-те и 60-те години на XIX в. На първо място те въртят „алъш-вериш“ с разнообразен асортимент от стоки, а не само с няколко артикула, което успява да ги спаси от евентуални по-сериозни загуби³¹ (сравни с: Kontogeorgis, 2008, p. 87). Второ, както вече бе посочено, Кръстич разчитат на своите познати и партньори Арнаудови за финансова подкрепа, контакти, ходатайства. Изглежда връзките между свищовци и габровци са по-стари и свързват бащите Станчо Арнаудов и Ангел Кръстич, което обуславя доброто отношение на Арнаудови към братя Кръстич (Stefanova, 1985, pp. 122, 124-125, 134). Трето, през определени периоди в зависимост от търсенето и възможностите за изгода Димитър и Петър Кръстич влагат финансови средства и усилия в търговията със стоки, които биха донесли кър поради засиленото търсене – например морска сол, ракия и особено зърнени храни, пашкули, бубено семе. Впускат се и в опасната търговия с монети (т.нар. сарафлък) (Shkodreva, 1993, pp. 166-173).

Наличната кореспонденция показва, че братя Кръстич се насочили към търговията със зърнени храни именно през 1859 г. Интересни, в този ред на мисли, са писмата, разменени със споменатия вече Ангелаки Канович от Браила. Димитър Кръстич установил сътрудничество с Хр. Арнаудов по закупуването на зърнени храни в Северна България. По това време представителят на фамилията Кръстич бил натоварен от Арнаудов със задачата да посредничи при закупуването на царевица в такива селища като Лом и Оряхово. През следващите години тази т.нар. житна търговия, практикувана от търговската къща „Братя А. Кръстич“, се разширила. От един момент насетне Кръстич се впуснали в самостоятелни сделки, установявайки контакти с чуждестранни търговски фирми³² (Hristov, 1976, pp. 256-257). Закупените зърнени храни били изпращани до Браила, Галац или Кюстенджа, където били товарени на гемии, кораби с платна и параходи (Hristov, 1976, p. 257).

Въпросната търговия била доходоносна, но и твърде рискована поради нестабилността на пазара и това че твърде често цените спадали или се покачвали. Търсенето и предлагането на зърнени храни на големите западноевропейски тържища, където конкуренцията била голяма, също оказвали влияние. На въпросните тържища се пласирали зърнени храни, изнесени от Османската империя, Дунавските княжества (Румъния), но и от САЩ, Аржентина, Руската

³¹ Това не означава, че братя Кръстич не търпят загуби понякога (вж. напр. Stefanova, 1985, pp. 133-134, приложение № 14).

³² По всички тези въпроси вж. БИА-НБКМ, ф. 170 Димитър Ангелович (Ангелов) Кръстич и братя Петър и Алеко Кръстич, II В 3701- 4825.

империя. Всичко това налагало търговците-житари да бъдат пресметливи и гъвкави, да следят движението на цените, да си служат с мостри и пр. (Hristov, 1976, p. 257). Очевидно е, че братя Кръстич притежавали необходимите качества и се ориентирали в сложната и динамична стопанска конюнктура, след като от един момент насетне трансформирали посредническата си дейност в самостоятелна и то на външните пазари, влизайки в досег с чужди търговски къщи.

В кореспонденцията, разменена между Арнаудови и Кръстич, се откриват интересни податки за някои кризисни моменти, свързани с търговията на зърнени храни. През лятото на 1860 г. голяма суша е обхванала Северна България, поради което посевите от царевича и жито са пострадали. Все пак габровци се надяват на добри новини от своите свищовски партньори „за взаимна полза“³³.

През същия период (1860 – 1863) братя Кръстич се занимават с търговията на бубено семе и пашкули. Тази съвместна съдружеска дейност е извършвана с помощта на търговската къща „Станчо Арнаудов и син“. Тяхната дейност трябва да се постави в по-широкия контекст на разпространението на болестта пембина по бубите в Югозападна Европа, което стимулира производството и търсенето на бубено семе и пашкули в българските земи (Tsonchev, 1996, pp. 324-346). В тези кризисни години предприемчиви българи като Арнаудови, Кръстич и други успяват да се нагодят към ситуацията и да извлекат полза. В писмо от 4 май 1861 г. братя Димитър и Петър Кръстич пишат на Арнаудови: „*тук вчера додоха от горе двама италианци, но не знаем йоще по каква работа. Явете ни ако ще се търсят за напред пашкули печени или семе, в знаяне ни, защото може пак да направим някоя работа*“ (Stefanova, 1985, pp. 126-127, приложение № 5). Идеята за осъществяване на нови сделки с пашкули и бубено семе се разисква в писмо, което е адресирано до Кръстич през юни 1862 г. В него се изтъква, че пашкулите се развалили наполовина във Франция, но в Италия „утиват добре“. „Добре“ са също в Габрово и Свищов, което е подтик да бъдат направени няколко оки семе, с които Алеко Кръстич да бъде изпратен в Италия през есента на същата година³⁴. Придружен от Янко (син на Станчо Арнаудов), Алеко Кръстич пристига в Италия, където двамата въртят търговия с бубено семе (вж. подробно: Stefanova, 1985). Подобна е ситуацията през следващата 1863 г., когато отношенията с Арнаудови са твърде обтегнати, защото габровци не са съгласни със стратегията, която Алеко прилага при продажбата на ценния артикул³⁵.

³³ Пак там, II В 4199а.

³⁴ Пак там, II В 4383.

³⁵ Пак там, II В 4558.

В период на стопанска криза братя Кръстич и техните партньори насочват усилията си към осъществяването на операции с различни парични знаци. Търговията с пари (т.нар. сарафлък) в Османската империя е рисковано, но и печелившо стопанско начинание особено във времена, когато съществува хаос и финансова нестабилност (вж. подробно: Stefanova, 1985, pp. 169-170, 172-173). И още един немаловажен шрих – рисковете, свързани с изпращането на пари, са преодолени с оглед на това, че откритата в Габрово пощенска станция (мензил) през 1860 г. се помещавала в сграда собственост на Станчо Арнаудов (Stefanova, 1985, p. 170).

В предходните редове бе направен опит да бъдат представени и доколкото е възможно анализирани сведенията, които се съдържат в архива на братя Кръстич за кризисните моменти в стопанския живот през 50-те – 60-те години на XIX в. В никакъв случай цитираните данни не може да се каже, че са уникални. Откриваме ги в кореспонденцията на редица стопански дейци от епохата. И все пак – може би представената фактология доуплътнява вече известното. По-интересни са стратегиите, прилагани от възрожденските предприемачи, за справяне с моментите на стопанска и финансова нестабилност. При братя Кръстич говорим за няколко способа, които също не са уникални по своя характер, но свидетелстват за съобразителността на свищовци. Знакови са, също така, за формирането на определени предприемачески качества у тримата братя, които им помагат да въртят търговия във времена на особена стагнация за Османската империя. Казусът „Кръстич“, а вярвам и други подобни примери, биха могли да помогнат при изследването на предприемачеството в българските земи през епохата на Възраждането.

REFERENCES

- Davidova, E 2012-2013, 'Business Partnerships and Practices from the 19th Century Ottoman Balkans', *Turcica*, 44, pp. 219-244.
- Drumeva, M 2018, 'Economic development of Svishtov and the activity of commercial companies of Tsvyatko Radoslavov during the Bulgarian National Revival Period', PhD Thesis, University of National and World Economy. (in Bulgarian)
- Drumeva, M 2016, 'The Commercial Activities of Tsvyatko Radoslavov during the Second Half of the 1850s', in *Proceedings of the Centre for Economic History Research. Volume I The Urban Economy in the Bulgarian Lands through the Ages*, Varna, 254-273. (in Bulgarian)
- Glushkov, H 2014, *Evlogi and Hristo Georgievi. Life and activity*. 2nd edition, Nauka i izkustvo, Karlovo. (in Bulgarian)

- Goranchev, V 2018, *The National Revival Family Rusovich from Arbanassi. Family History, Public and economic activity*, Ivis, Veliko Tarnovo. (in Bulgarian)
- Hristov, Hr 1976, *The Agrarian Question and the Bulgarian National Revolution*, Nauka i izkustvo, Sofia. (in Bulgarian)
- Koen, D 1975, 'Banking activity of the Commercial house "Evlogi and Hristo Georgievi" in the Bulgarian lands until the Liberation', *Istoricheski pregled*, vol. 31, no 6, pp. 63-74. (in Bulgarian)
- Kontogeorgis, D 2008, 'Greek and Bulgarian merchants at the Principality of Wallachia during the second quarter of the 19 century. A comparative approach', in Mitev, P, Racheva A (eds) 2008, *Balkan Dimensions of Mustakov Family. Volume with materials from the International Scientific Conference Gabrovo*, Universitetsko izdatelstvo Sv Kliment Ohridski, Sofia. (in Bulgarian)
- Manolova-Nikolova, N 2016, 'About the cholera in the Ottoman Empire during the 1860-s.', in *Messages of History. Volume in honor of prof. Maria Radeva*, Universitetsko izdatelstvo Sv. Kliment Ohridski, Sofia, pp. 235-244. (in Bulgarian)
- Naydenov, I 2019a, 'Prerequisites for the emergence and factors of the entrepreneurial elite's activity during the Bulgarian National Revival period (introductory remarks)', *Istoria*, vol. 27, no 2, pp. 134-150. (in Bulgarian)
- Naydenov, I 2019b, 'In the world of the Krastich Brothers, merchants from the town of Svishtov: entrepreneurial culture, business practices and mentality', *Istoricheski Pregled*, vol. 75, no 1, pp. 56-83. (in Bulgarian)
- Naydenov, I 2017, 'Pulievi's entrepreneurial activity between tradition and modernity (commercial practices and strategies during the Bulgarian National Revival period)', PhD Thesis, Sofia University, Sv. Kliment Ohridski, Sofia. (in Bulgarian)
- Paskaleva, V 1966, 'The Archival fund "Evlogi and Hristo Georgievi" in the Archive of the Bulgarian Academy of Sciences about the period 1840-1878', *Izvestia na nauchnia athiv*, vol. 3, pp. 57-74. (in Bulgarian)
- Roussev, I 2015, *The Commercial Modernization during the Bulgarian National Revival period (18th – 19th) centuries as a culture and as a practice*, Rovita, Veliko Tarnovo. (in Bulgarian)
- Shkodreva, M 1993, 'The Gabrovo trade house "Stancho Arnaudov and son" and its contacts with Svishtov during the 1850-s and 1860-s', *Godishnik na Museite v Severna Bulgaria*, vol. 19, pp. 165–176. (in Bulgarian)
- Stefanova, M 1985, 'Letters of the merchants from Svishtov Krastich brothers to the Gabrovo trade house "Stancho Arnaudov and son"', *Godishnik na Museite v Severna Bulgaria*, vol. 11, pp. 121–136. (in Bulgarian)
- Stefanova, M 1989, 'Moments of the trade of Arnaudovi with Italy and France during 1862', *Godishnik na Museite v Severna Bulgaria*, vol. XV, pp. 113–122. (in Bulgarian)

Tacheva-Bumbarova, E 2002, *The literary circle from Svishtov in the history of the Bulgarian Revival literature*, YUZU Neofit Rilski, Blagoevgrad. (in Bulgarian)

Tsonchev, P 1996, *From the economic past of Gabrovo, Second edition*, Otvoreno obshtestvo, Sofia. (in Bulgarian)

Vasileva, V 2019, *Inventory of the documents about the economic history of Bulgaria stored at the Bulgarian Historical Archive of the National Library "St.st Cyril and Methodius". Volume I (1648-1879)*, Nauka i izkustvo, Sofia. (in Bulgarian)

Correspondence address:

Ivaylo Naydenov – Assistant professor, PhD

Institute for Historical Studies,

Bulgarian Academy of Sciences

E-mail: ivo_ngdek@abv.bg